

Judikatura prvorepublikového Nejvyššího správního soudu týkající se neoprávněného užívání šlechtických jmen a titulů a deliktů obdobných

doc. JUDr. Marek Starý, Ph.D.

Právnická fakulta Univerzity Karlovy

Abstrakt: Mezi první právní předpisy, přijaté 14. listopadu 1918 nově vytvořeným revolučním Národním shromážděním, se řadí zákon č. 61/1918 Sb., jímž zrušují se šlechtictví, řády a tituly. Původně měl mít symbolický a slavnostní charakter a neobsahoval proto sankce, ty však byly doplněny již zanedlouho, v roce 1920 (zákonem č. 243). Přestupky neoprávněného užívání šlechtictví či naznačování bývalého šlechtictví měly být nadále stíhány v českých zemích soudy a na Slovensku správními úřady. Rozsah příslušné delikvence zůstává výzvou pro další bádání, jen pomyslnou špičku ledovce představují případy, které v poslední instanci řešil Nejvyšší správní soud. V příslušném archívním souboru je dochováno sedm jeho rozhodnutí, z nichž se ale pouze tři skutečně týkají uvedených přestupků – v dalších třech byla napadena rozhodnutí správní, odvolávající se na porušení dvorského dekretu z roku 1826, upravujícího legální užívání jmen a možnosti jejich změny. Poslední (avšak chronologicky první) kauza byla svou podstatou kompetenční. Předkládaná studie si klade za cíl rekapitulovat obsah jednotlivých případů, zhodnotit příslušná rozhodnutí a formulovat některé obecnější teze, jež mohou být prověřovány dalším bádáním o těchto otázkách.

Abstract: Among the first legal regulations adopted on 14 November 1918 by the newly formed revolutionary National Assembly was Act No. 61/1918 Coll., whereby nobility, orders and titles were cancelled. As its original character was symbolic and ceremonious, it did not contain any sanctions, however, these were added not long after in 1920 (by Act No. 243). Offences involving the unlawful use of nobility or suggestion of former nobility were to be prosecuted henceforth by courts in the Czech lands and by administrative authorities in Slovakia. The scope of the relevant delinquency remains a challenge for further research, and cases resolved by the Supreme Administrative Court as the court of final instance represent the imaginary tip of the iceberg. Seven of the court's resolutions have been preserved in the relevant archive file, of which only three actually concern the mentioned offences. As regards the remaining three, administrative decisions were contested by referring to the violation of the courtly decree of 1826 laying down the terms for the legal use of names and the possibility of their change. The last (although chronologically the first) case was jurisdictional in its essence. The presented study aims to recapitulate the contents of the individual cases, to evaluate the relevant resolutions and to formulate certain more general theses, which may be verified by further research of these issues.

Klíčová slova: judikatura, Nejvyšší správní soud, přestupek, šlechtictví, tituly

Keywords: case law, Supreme Administrative Court, offence, nobility, titles

Úvodem – k zrušení šlechtictví v roce 1918

Jednou z prvních starostí nově vzniklého československého státu po 28. říjnu 1918 bylo odstranění zbytků šlechtických výsad. Dlužno říci, že šlo především o symbolické gesto, neboť revoluce z roku 1848 velkou část šlechtických prerogativů odstranila společně s poddanstvím. Šlechtické tituly si do 20. století podržely spíše společenský význam (což bylo důvodem, že po jejich nabytí byla i nadále slušná poptávka), stejně tak mohly mít význam v rovině právní, ovšem ve zcela specifických případech. Zde je možno zmínit například možnost držby

lén, fideikomisů a některých dvorských úřadů, církevní a školský patronát, možnost čerpat prostředky z některých nadací, respektive vstoupit do některých ústavů, stejně jako dědičná křesla některých aristokratických rodin v Panské sněmovně Říšské rady.¹

Zatímco ve Vídni vydával císař Karel v první listopadové dekádě poslední nejvyšší rozhodnutí, jimiž byly občanům monarchie (včetně Čechů!) různé stupně

¹ Význam šlechtictví v konstitučním a občanském Rakousku po roce 1848 shrnul zevrubně ŽUPANIČ, J. *Nová šlechta rakouského císařství*. Praha: 2006, s. 227–269.

šlechtictví udíleny,² v Praze probíhaly přípravy předpisu, kterým se měla nová republika s jakýmikoliv pozůstatky šlechtictví rázně vypořádat. Jeho návrh byl předložen revolučnímu Národnímu shromáždění hned na jeho první schůzi dne 14. listopadu 1918.³ Ústavní výbor, jemuž byl návrh přikázán, ho ale poněkud pozměnil, jak plénu vysvětlil 3. prosince jeho zpravodaj, profesor Weyr. Následně došlo bez námitek či jakékoliv jiné diskuze k jeho přijetí ve dvojím čtení.⁴ Dne 11. prosince pak byl zákon, jímž zrušují se šlechtictví, řády a tituly, publikován ve Sbírce zákonů a nařízení státu československého pod číslem 61/1918 Sb.

Ačkoliv bylo kompletní zrušení šlechtictví velmi revolučním počinem, velkého ohlasu se v odborné literatuře nedočkalo – a to ani za první republiky, ani později. Specializovanou studii mu věnoval v roce 1973 v Právněhistorických studiích Ladislav Soukup,⁵ zaměřil se ovšem víceméně jen na jeho přijetí. Další dva drobnější texty se objevily po roce 2000.⁶ Jejich společným jmenovatelem je důraz na normativní aspekt problematiky, tedy text zákona, respektive dalších předpisů, které ho novelizovaly.

Z těchto předpisů je na prvním místě nutno jmenovat zákon č. 243/1920 Sb., kterým se mění zákon o zrušení šlechtictví, řádů a titulů; v něm byly k imperfektním ustanovením původního zákona dodány sankce. Ty pak byly dále zpřísněny zákonem č. 268/1936 Sb., o řádech a titulech, jímž také byla doplněna nová skutková podstata, jež měla být postihována, totiž „osobování si šlechtictví“ (původně mělo být trestáno pouze úmyslné a veřejné užívání šlechtických atributů a naznačování svého bývalého šlechtictví, jakož i dávání šlechtických titulů prostřednictvím tisku).

² Po 29. říjnu přestala ovšem udílení šlechtických titulů administrativně zajišťovat panovníkova kabinetní kancelář a vše se řešilo jen cestou nejvyšších rozhodnutí, kterým se mnohdy nedostalo ani autentického písemného vyhotovení. Některé nobilitace hlásící se do posledních dnů Karlovy vlády tak byly zřejmě realizovány až po Karlově odchodu do exilu a antidatovány – pro šlechtice z této doby se tak vžil do značné míry posměšné označení „*Spätkarolinger*“. K udílení šlechtictví ze strany posledního panujícího Habsburka srovnej především KERSBAUMER, A. *Nobilitierungen unter der Regentschaft Kaiser Karl I. / IV. Karoly király (1916–1921)*. Graz: 2016; ŽUPANIČ, J. *Karlovska šlechta. Rakouské a uherské nobilitace ve světle materiálů kabinetní kanceláře Karla I. (IV.)*. *Sborník archivních prací 1/LXI*. 2011, s. 3–114. Příklad antidatovaných aktů představují zřejmě povýšení velkopodnikatelů židovského původu, Otty, Edmunda a Arthura Becků. Blíže ŽUPANIČ, J., FIALA, M. *Nobilitas iudeorum. Židovská šlechta střední Evropy v komparativní perspektivě*. Praha: 2017, s. 95–98, 748–749 (č. 268–269).

³ <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/001schuz/s001004.htm> [cit. 2019-05-20].

⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/007schuz/s007001.htm> [cit. 2019-05-20].

⁵ SOUKUP, L. Zrušení šlechtictví v ČSR. *Právněhistorické studie*, 1973, č. 17 s. 101–112.

⁶ ZÁVURKA, M. Šlechtické tituly. *Bulletin advokacie*, 2000, č. 1, s. 77–79; TYL, T. Zákon 61/1918 Sb. aneb Spravedlnost pro každého! *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2004, č. 4/XII, s. 333–341.

Za Protektorátu vydala Eliášova vláda (na základě zmocňovacího zákona z roku 1938) nařízení č. 220/1939 Sb., jímž byla veškerá sankční ustanovení zákona č. 268/1936 Sb. zrušena. Platnosti pozbyl také § 1 odst. 1 původního zákona z roku 1918, avšak pouze v rozsahu, ve kterém se jeho ustanovení týkala zrušení řádů a titulů. O šlechtictví bylo v čl. I. odst. 2 nařízení konstatováno, že jeho právní úprava bude provedena zvláště. K tomu ale již nedošlo ani v průběhu druhé světové války, ani po ní.

Přestože shora citované nařízení vzniklo v období nesvobody a jako takové nemělo být dle čl. 1 odst. 2 ústavního dekretu č. 11/1944 Úř. věst. čsl. (znovu vyhlášeného v příloze vyhlášky ministra vnitra č. 30/1945 Sb.) považováno za součást československého právního řádu, v seznamu zrušených právních předpisů obsažených v příloze k zákonu č. 195/1946 Sb., o použitelnosti předpisů z doby nesvobody, se neobjevuje. Jeho účinnost tak zřejmě poválečná léta přetrvala. Z hlediska zrušení šlechtictví je ale otázka jeho (ne)zrušení víceméně bezpředmětná, neboť zákon č. 268/1936 Sb. byl kompletně derogován zákonem č. 247/1949 Sb., o vyznamenáních a čestných uznáních. Znamená to, že citovaná sankční ustanovení součástí současného právního řádu v žádném případě nejsou. Naproti tomu samotné zrušení šlechtictví a na něj navazující zákaz užívání rodného jména s predikátem (přídomek) či dodatkem vyznačujícím šlechtictví, obsažené v § 1 zákona č. 61/1918 Sb., žádný z výše uvedených předpisů nezpochybil a těžko lze tedy pochybovat o tom, že jsou příslušné normy dodnes platné.

Judikatura Nejvyššího správního soudu

Ačkoliv je normativní stav nepochybným východiskem právněhistorického bádání, poznání práva jakožto společenského fenoménu vždy vyžaduje nejen práci se samotným textem pramenů práva, ale musí se soustředit i na rovinu jeho praktické aplikace. Způsob, jakým jsou (a v mnohých případech také nejsou) právní normy uváděny v život, se totiž může značně, ba diametrálně lišit od toho, čemu by se zdála nasvědčovat řeč právních předpisů či jiných normativních pramenů. Tento příspěvek si proto klade za cíl nahlédnout na otázku zrušení šlechtictví, respektive neoprávněného užívání šlechtických jmen a titulů, optikou judikatury. Té si prozatím povšiml pouze Tomáš Gábriš, který obsah některých soudních rozhodnutí zpřístupnil ve své studii z roku 2015.⁷ Ta byla následně s minimálními úpravami začleněna i do autorova zásadního monografického počínu věnovaného zrušení šlechtických titulů v Československu.⁸

⁷ GÁBRIŠ, T. Zákon č. 61/1918 Zb. a zodpovednosť za jeho porušenie. In: VOJÁČEK, L., SALÁK, P., VALDHANS, J. (eds.). *Dny práva 2015 – Days of Law 2015*. Část VI. Odpovědnost v právu (=Acta Universitatis Brunensis. Iuridica, vol. 550), Brno: 2016, s. 70–74.

⁸ GÁBRIŠ, T. *Rytieri v republike. Zrušenie šľachtických titulov v Československu*. Bratislava: 2018, s. 126–132.

Je zjevné, že Gábrišův text se v první řadě opírá o právní systém ASPI, neboť jsou v něm (kompletně) rozebrána právě ta rozhodnutí, která se objeví při zadání „judikatura k zákonu č. 61/1918 Sb.“. Dále pak lze vystopovat, že ASPI bylo v tomto ohledu „naplněno“ na základě tzv. Bohuslavovy sbírky, tedy víceméně oficiální sbírky nálezů Nejvyššího správního soudu ve věcech správních (vedle toho byla vydávána ještě druhá obdobná řada zaměřená na rozhodnutí ve věcech finančních). Otázkám spojeným s neoprávněným užíváním šlechtických titulů je zde věnováno celkem 6 judikátů (bude o nich pojednáno níže).

Tímto nepřilíš početným souborem individuálních aktů není ovšem rozhodovací praxe prvorepublikových orgánů ve věci neoprávněného užívání šlechtictví ani v nejmenším vyčerpána. Rozhodovací kompetence v těchto záležitostech byla svěřena v českých zemích do rukou běžných soudů, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi pak správním úřadům,⁹ a zdá se takřka jisté, že jen malá část kauz, které jimi byly rozhodnuty, se nakonec dostala až před Nejvyšší správní soud.¹⁰ Hledání takových rozhodnutí je ovšem otázkou dalšího dlouholetého výzkumu, o jehož náročnosti nelze pochybovat – budou se tu totiž hledat ony pověstné jehly v kupkách sena.

Poněkud snáze lze odpovědět na otázku, zda je rozhodnutími převzatými do ASPI z Bohuslavovy sbírky vyčerpána tematicky relevantní rozhodovací činnost samotného Nejvyššího správního soudu. K odpovědi postačí seznámit se s příslušným archivním fondem Nejvyššího správního soudu, uloženým v Národním archivu v Praze. Jeho součástí je mimo jiné soubor tematicky rozdělených rozhodnutí, v němž lze nalézt i karton, v inventáři obsahově charakterizovaný „Šlechtictví a tituly – výroky o jejich užívání, včetně šlechtických jmen“.¹¹ Dlužno dodat, že většinu ze zde uložených materiálů ale tvoří judikatura vztahující se k titulům odborným – dominantně inženýrským, ve dvou případech doktorským, v jednom případě pak šlo o titul měřiče. Šlechtických titulů a jejich užívání se týká celkem 7 rozhodnutí, tedy toliko o jedno více, než je uvedeno v textu Gábrišově (kde jsou naproti tomu navíc zmíněna rozhodnutí vztahující se k mírně odlišné problematice, totiž ponechání šlechtických atributů v názvech

právnických osob – zde šlo jednak o různé šlechtické nadace, případně další ústavy, přičemž kromě předpisů shora citovaných zde do hry vstupovala také ustanovení zákona č. 267/1920 Sb., o odstranění nevhodných názvů). Také toto rozhodnutí bylo ale publikováno v Bohuslavově sbírce a jednoznačně spojeno s předmětovým heslem „šlechtictví“ a je ostatně dohledatelné i v automatizovaném právním systému, nikoli ovšem mezi judikáty vázícími se k zákonu č. 61/1918 Sb.

Určitý přínos studia rozhodovací činnosti Nejvyššího správního soudu oproti práci s Bohuslavovou sbírkou, respektive s ASPI, lze spatřovat i v tom, že zde není provedeno krácení jmen účastníků (respektive jejich nahrazování iniciálami) a lze tedy rovinnu poznání doplnit i v tom směru, které konkrétní šlechtické osoby byly na základě příslušných zákonů v praxi postihovány. Chronologický přehled judikátů (klíčovým kritériem je datum rozhodnutí) je následující:

1. Nález č. 1336/21 ze dne 3. února 1921¹²

Meritum: Šlechtictví

Stěžovatelé: právní zástupci † (hraběte) Josefa Pálffyho, (hrabat) Josefa a Petra Pálffyů a † (hraběte) Maxe Eugena Hardegga

Výsledek: Zrušení přezkoumávaného rozhodnutí pro nezákonnost

V rámci zkoumaného souboru jednoznačně nejdelší rozhodnutí a zároveň tematicky poněkud odtážitě. Nešlo v něm v pravém slova smyslu o neoprávněné užívání šlechtictví, ale o otázku, zda jsou orgány nově vzniklé republiky povinny se zabývat šlechtickou agendou, která před rokem 1918 spadala do kompetence srovnatelných orgánů předlitavských. Celá kauza měla těsnou vazbu na šlechtické fideikomisy, které byly posléze v roce 1924 zrušeny.¹³

V roce 1891 zažádal hrabě Rudolf (Bruntálský) z Wrbrna (Wrbrna-Freudenthal, později na základě císařského rozhodnutí přijal nové složené jméno Wrbrna-Kaunitz) rakouské c. k. ministerstvo vnitra, aby byl opatřen schvalovací doložkou jeho vývod ze 16 předků, který potřeboval ve smyslu zakládací listiny fideikomisu Jaroměřice k uplatnění nároku na toto rodové svěřenectví, a jeho žádosti bylo vyhověno.¹⁴ V roce 1903 však podali čekatelé

⁹ GÁBRIŠ, T. Zákon č. 61/1918 Zb. a zodpovednosť za jeho porušenie, s. 70, uvádí, že kompetenci správních orgánů podléhala řízení v těchto záležitostech „čiasťočne tiež v českých krajinách“. K tomu je ale nutno dodat, že níže citovaný nález Nejvyššího správního soudu č. 502/29 konstatuje jasně nepřislusnost veřejné správy. Pokud rozhodovaly ve „šlechtických“ záležitostech zemské úřady, respektive ministerstvo vnitra, pak nešlo o postihování přestupků souvisejících s porušováním zákona č. 61/1918 Sb., ale o otázky užívání jmen. Viz některé níže popsané kauzy.

¹⁰ Za zcela zavádějící tak lze považovat tvrzení, že sankční ustanovení zákona č. 236/1920 Sb. nebyla v praxi uplatňována, jehož autorem je HAZDRA, Z. *Šlechta ve službách Masarykovy republiky. Mezi demokracií a totalitními režimy*. Praha: 2014, s. 35.

¹¹ Národní archiv Praha, fond Nejvyšší správní soud v Praze (číslo fondu 470), i. č. 912, sign. 46, kart. 841.

¹² BOHUSLAV, J. V. (red.). *Sbírka nálezů nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních*. Svazek III. Nálezy z roku 1921 (čís. 649–1091), Praha: 1922, s. 91–98, č. 695; ASPI ID: JUD184838CZ.

¹³ Zákonem č. 179/1924 Sb., o zrušení svěřenectví.

¹⁴ O pozoruhodné kauze jaroměřického fideikomisu na sklonku 19. století pojednávají dobové studie PINSKER, Č. *Die Succession in die Gräfllich Kaunic'sche Secundogenitur Jaroměřic*. Prag 1900; TÝŽ, *Der Kampf um das Fideikomiss Jarmeritz und die gefälschte Ahnenprobe des Grafen Rudolf von Wrbrna-Kaunitz-Rietberg-Questenburg und Freudenthal*. Prag: 1912. Zmiňuje ji též ŽUPANIČ, J. *Vznik rodu Wrbrna-Kaunitz*. Skrytá historie šlechtického rodu. In: MALÍŘ, J., RÁJA, M. (eds.). *JUDr: Václav*

fideikomisu, hrabě Josef Pálffy, hrabě Antonín Mitrovský z Nemyšle, hrabě Max Eugen Hardegg a princ František Zdeňko z Lobkovic žádost o odvolání uvedeného potvrzení, popírajíce správnost některých uvedených údajů. Teprve v roce 1916 ministerstvo na základě této žádosti původní aprobační klauzuli skutečně zrušilo. Avšak toto rozhodnutí bylo o rok později na základě stížnosti hraběte Rudolfa zrušeno nálezem c. k. správního soudu ve Vídni a do rozpadu monarchie již ministerstvo nestačilo celou věc znovu vyřešit. V roce 1919 byla pak záležitost postoupena ministerstvu vnitra ČSR, s poukazem na to, že je Rudolf Wrba československý občan.

Naříkaným rozhodnutím č. 52109/19 ministerstvo sice uznalo svou příslušnost, odmítlo ale vydat meritorní rozhodnutí, neboť k tomu podle jeho názoru v nových podmínkách nebyl důvod. V obou stížnostech podaných proti tomuto rozhodnutí byla ovšem dovozována formální i materiální nesprávnost takového názoru, a to z následujících důvodů: 1. ministerstvo jako nástupce c. k. ministerstva vídeňského mělo samo automaticky pokračovat v řízení, 2. ministerstvo má zákonnou povinnost rozhodovat o podobných záležitostech, a to s odkazem na některé právní předpisy i nálezy správního soudu, ostatně i soudní řízení u brněnského zemského soudu o vydání fideikomisního panství Jaroměřice bylo přerušeno s odůvodněním, že je třeba vyčkat rozhodnutí ministerstva vnitra, 3. tvrzení ministerstva, že státním převratem a demokratizací ústavy pozbyly otázky původu jednotlivců a rodin šlechtických svého významu, „*přehlíží, že zrušení šlechtictví nemůže odstranití účinků hmotného práva spojených se stavem šlechtickým, a zakládacími listinami upravených potud, pokud lex specialis, obsažená v oně zakládací listině nebude zvláštním zákonem zrušena*“.

Nejvyšší správní soud se ztotožnil s názorem, že je povinností československého ministerstva meritorně o žádosti rozhodnout. Odmítl, že by mělo v této věci jiné postavení než ministerstvo rakouské, jehož působnosti, jak soud naopak neopomněl zdůraznit, převzalo v plném rozsahu. Ani poukaz na změnu poměrů podle něj nemohl obstát, „*neboť zrušením šlechtictví nestala se bezpředmětnými ustanovení četných zakládacích listin o rodinných fideikomisech, dle kterých jest nabytí fideikomisu vázáno na průkaz původu z určité kvalifikovaného rodu šlechtického, jemuž právě sloužiti má*“. Zde je tedy patrné, že ve skutečnosti si šlechtictví – minimálně do vydání zákona rušícího svěřenectví – přes veškerou snahu zákonodárce udržovalo i v republikánském Československu v rovině soukromého práva jisté opodstatnění.

2. Nález č. 1275/23 ze dne 27. ledna 1923¹⁵

Meritum: Přestupek neoprávněného užívání šlechtického titulu

Stěžovatel: Vojtěch (von) Pallaghy

Výsledek: Zrušení přezkoumávaného rozhodnutí pro nezákonnost

Podle § 6 zákona č. 243/1920 Sb. se měl přestupku dopustit ten, kdo užíval šlechtické tituly či erby, popřípadě se snažil naznačit své bývalé šlechtictví, úmyslně a veřejně. V uvedené kauze se Nejvyšší správní soud soustředil na interpretaci posledně uvedeného pojmu.

Stěžovatel, pocházející z rodiny, jíž bylo šlechtictví uděleno v roce 1795,¹⁶ byl rozhodnutím policejního ředitelství v Košicích ze 6. února 1922 uznán vinným z přestupku, když ve svém dopise dvěma svým nájemníkům ze 16. ledna 1922 „*užíval zakázaného šlechtického predikátu „von“*“. Byl odsouzen k peněžitě pokutě 500 Kč, v případě nedobytnosti do vězení na 25 dnů. Podle odůvodnění se obviněný přiznal k úmyslu a čin byl spáchán veřejně, neboť dopis byl adresován dvěma osobám a posléze byl čten při projednání celé kauzy. Po dovolání stěžovatele byl rozsudek potvrzen županem župy Košické a Abaujtuřanské 24. února 1922 a posléze i rozsudkem ministra s plnou mocí pro správu Slovenska z 31. března 1922, č. 5638/22. Proti tomuto poslednímú aktu směřovala stížnost podaná k Nejvyššímu správnímu soudu.

Nejvyšší správní soud se na základě stížnosti musel zaobírat otázkou, nakolik byl sankcionovaný skutek učiněn veřejně. Možná poněkud překvapivě dospěl k názoru, že vzhledem k tomu, že se zákon č. 243/1920 Sb. neodvolává na obecný trestní zákon, nebylo možné vycházet z trestněprávní praxe a za čin veřejně spáchaný považovat jednání, jež se odehrálo za přítomnosti nejméně dvou osob. Veřejně proto vyložil jako takový objektivní stav, kdy „*užívání titulu šlechtického dojde k vědomosti širšího kruhu osob, individuálně neobmezeného*“. Užití šlechtického jména v soukromém dopise v uzavřené obálce dvěma osobám takto definovanou veřejnost nenaplnilo, a stejně tak nemohl být stěžovatel podle soudu volán k odpovědnosti za to, že byl jeho dopis předložen dalším osobám, a tím vstoupil v širší známost. Vzhledem k absenci jedné z podstatných náležitostí skutkové podstaty přestupku, bylo tudíž odsouzení stěžovatele posouzeno jako nezákonné.

Kounic a jeho doba (=Země a kultura ve střední Evropě, sv. 12). Brno: 2009, s. 237–238.

¹⁵ BOHUSLAV, J. V. (red.). *Sbírka nálezů nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních*. Svazek V. Nálezy z roku 1923 (čís. 1803–3046). Praha: 1925, s. 210–211, č. 1896; ASPI ID: JUD16036CZ. Stručnou zmínku o kauze má GÁBRIŠ, T. *Rytieri v republice*, s. 129.

¹⁶ CSERGHEÖ, G. *Der Adel von Ungarn samt den Nebenländern der St. Stephans-Krone*. J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wapenbuch, IV. Band 15. Abteilung, Nürnberg: 1893, S. 476.

3. Nález č. 502/29 ze dne 19. ledna 1929¹⁷

Meritum: Užívání šlechtického přídomku jako rodinného jména

Stěžovatel: Jan Wilhelm (z Helffeldu)

Výsledek: Odmítnutí stížnosti jako neopodstatněné

Většina šlechtických rodů užívala do roku 1918 složitějšího jména sestávajícího z křestního jména (respektive obvykle několika jmen), příjmení a predikátu. Vzhledem k tomu, že podržení tohoto tvaru nebylo v republikánském Československu umožněno, museli příslušníci šlechtických rodů přikročit k jeho zjednodušení. Ve většině případů to znamenalo užívání dosavadního příjmení bez přídomku, objevovaly se ale i jiné varianty. A to buď převzetí predikátu jako příjmení, nebo zkombinování obou jmen.¹⁸ V posledně uvedených případech ale vystávalo riziko, že bude takovéto nakládání se jménem ze strany státních úřadů hodnoceno jako nepřipustné a proti jeho nositeli budou podniknuty právní kroky. To dokazuje i dále zmíněná kauza.

V roce 1827 byl držitel západočeského panství Starý Rybník Kašpar Wilhelm povýšen do šlechtického stavu s predikátem „z Helffeldu“.¹⁹ V době vzniku republiky držel starorybnický statek jeho vnuk Jan, který po zrušení šlechtictví požádal o změnu příjmení z „Wilhelm“ na „Helffeld“. Zemská správa politická této žádosti 10. dubna 1922 nevyhověla. Ačkoliv se Jan neodvolal, dále se podepisoval jako „Helffeld“, a proto byl okresním soudem ve Skalné 9. srpna 1922 za přestupek podle zákona č. 243/1920 Sb. potrestán pokutou 50 Kč, v případě její nedobytnosti pak 24 hodinovým vězením. Chebský krajský soud jako soud odvolací ho ovšem 4. října 1922 pro uvedený přestupek osvobodil.

Následně zakázala Okresní politická správa v Chebu rozhodnutím z 6. prosince 1922 stěžovateli užívání příjmení „Helffeld“ s odůvodněním, že zákonem č. 61/1918 Sb. bylo šlechtictví odstraněno a užívání rodinného jména s přídomkem nebo dodatkem vyznačujícím šlechtictví je nepřipustné. Současně pohrozila, že v případě zjištěných přestupků bude postupováno podle ministerského nařízení č. 198/1857 ř. z.²⁰ Uvedený zákaz byl potvrzen zemskou správou politickou, ale následně

zrušen rozhodnutím ministerstva vnitra ze dne 13. listopadu 1923 jako nezákonný, s poukazem na to, že v českých zemích jsou ke stíhání přestupků spáchaných užíváním šlechtických titulů povolány pouze soudy. Přesto byl Wilhelm nálezem okresní správy politické v Chebu z 9. ledna 1925 uznán vinným ze spáchání přestupku spočívajícího v nerespektování výnosu zemské správy politické v Praze ze dne 10. dubna 1922, jímž mu nebyla změna příjmení povolena. Na počátku roku 1925 se totiž v podání adresovaném okresní politické správě znovu podepsal „Hans Wilhelm-Helffeld“. Opět mu byla uložena pokuta ve výši 50 Kč, náhradní trest vězení byl tentokrát stanoven na 5 dní. Zemská správa politická jeho odvolání nevyhověla a upřesnila odůvodnění v tom smyslu, že mu nebyla povolena změna jména ve smyslu dekretu dvorské kanceláře č. 36/1826 Sb. z. p. Jinými slovy, potrestán v tomto případě neměl být za neoprávněné užívání šlechtického jména, ale za samovolnou, neoprávněnou změnu příjmení. Stěžovatel pak u Nejvyššího správního soudu napadl následné rozhodnutí ministerstva vnitra č. 29 458/25/12 ze dne 21. září 1926, jímž byly závěry zemského úřadu potvrzeny.

Hlavním argumentem stížnosti bylo tvrzení, že když ministerstvo vnitra zrušilo v roce 1923 rozhodnutí zemské politické správy, vyslovalo zároveň právně závazně, „že používání jména Helffeld podléhá zákonu o odstranění šlechtictví č. 243/20, a že tedy jedině soudy jsou povolány stíhati neoprávněné používání šlechtických titulů“. Nejvyšší správní soud ale poukázal na to, že tato interpretace ministerského rozhodnutí je zcela mylná. Ministerstvo totiž pouze konstatovalo, že politické úřady nemohou na základě zákonů č. 61/1918 Sb. a 243/1920 Sb. zakázat používání bývalého šlechtického predikátu a hrozit tresty pro případ jeho použití. Tím ale pochopitelně nemohla být vyloučena možnost, aby správní úřad „zakročil trestně, shledal-li, že používání jména ‚Helffeld‘ zakládá skutkovou podstatu přestupku stíhatelného úřady politickými“. To, že užíváním jména „Helffeld“ skutečně nebyla naplněna skutková podstata přestupku podle § 6 zákona č. 243/1920 Sb., totiž podle názoru soudu nikterak nebránilo postížení jeho užívání na základě dvorského dekretu z roku 1826 a ministerského nařízení z roku 1857.

Soud se rovněž odmítavě vypořádal s dalšími dvěma argumenty stížnosti. První byla námitka, že je stěžovatel pod jménem „Helffeld“ znám ve svém okolí. Zde ovšem soud nemohl nekonstatovat, že tato faktická známost není právně relevantní skutečností, která by mu zakládala nárok svévolně toto jméno používat. Stejně tak z toho, že bylo užívání jména „Helffeld“ povoleno jeho bratrům, nevyplývalo podle soudu, že by je směl používat rovněž on. Naopak, na základě argumentu a contrario z toho soud vyvodil pravý opak. S čímž se lze z hlediska formálně právního dozajista ztotožnit; z hlediska elementární logiky (a stejně tak i principu rovnosti) je ovšem

peněžitou pokutou od 1 do 100 zlatých, případně vězením od 6 hodin do 14 dnů.

¹⁷ BOHUSLAV, J. V., JANOTA, O. (red.). *Sbírka nálezů nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních*. Ročník XI. Nálezy z roku 1929 (7663–8327). Praha: 1930, s. 81–83, č. 7699; ASPI ID: JUD16124CZ. Srovnej též GÁBRIŠ, T. *Rytieri v republice*, s. 129–130.

¹⁸ Tak je pod prohlášením české šlechty na podporu prezidenta Háchy z roku 1939 podepsán například „Josef Hrubý-Gelenj“ (původně Hrubý z Jelení). HAZDRA, Z. *Šlechta ve službách Masarykovy republiky*. s. 244.

¹⁹ MAŠEK, P. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti. Díl II. N–Ž*. Praha: 2010, s. 451.

²⁰ Nařízení ministerstev vnitra a spravedlnosti č. 198/1857 ř. z. představovalo obecný sankční předpis, který měl být používán v oblasti správních deliktů, na něž nebyla ve zvláštních zákonech sankce stanovena. Taková porušení zákona měla být trestána

prazvláštní, že se kompetentní úřady postavily k možnosti užívání druhého (predikátového) jména rodiny různě u plnorodých sourozenců...

4. Nález č. 13329/27 ze dne 5. června 1929²¹

Meritum: Šlechtický přídomek a míra přezkumu zákonů správním soudem

Stěžovatel: Kurt Wilhelm (z Helffeldu)

Výsledek: Odmítnutí stížnosti jako neopodstatněné

Také další rozhodnutí Nejvyššího správního soudu z roku 1929 se týkalo rodiny Wilhelmů z Helffeldu a otázky přípustné varianty jejich občanského jména. Stěžovatelem byl v tomto případě Kurt, mladší bratr Jana, hlavního aktéra předchozí kauzy.

Rovněž Kurt požádal zemskou správu politickou o možnost užívání spojeného příjmení Wilhelm-Helffeld. Také on se přitom mimo jiné dovolával skutečnosti, že dalšímu bratrovi Kunovi bylo užívání příjmení v požadovaném tvaru tímž správním orgánem v roce 1922 povoleno. Příslušné úředníky se přitom – očividně marně – snažil naladit vstřícně i poukazem na to, že jako jediný z bratrů má mužského potomka a zachování jména „Helffeld“ tak vnímá jako cestu k zachování rodové tradice. Jeho žádost byla ale dne 17. června 1926 zamítnuta, když zemský úřad jednoznačně konstatoval, že občanské příjmení jeho předků bylo pouze „Wilhelm“, a „Helffeld“ je predikát připojený nobilitačními akty. Následovalo neúspěšné odvolání k ministerstvu vnitra, jehož výrokem ze dne 5. února 1927 (č. 78 638/9-26) bylo prvoinstanční rozhodnutí potvrzeno. Tento ministerský správní akt byl potom napaden v rámci správního soudnictví.

Ve svém podání soudu Kurt konstatoval, že stejně jako jeho otec Bedřich, i on sám užíval do převratu jména „*Reichsritter Edler von Wilhelm, Edler von Helffeld*“. V návaznosti na vydání zákona č. 61/1918 Sb. přídomky a dodatky vyznačující šlechtictví odložil a zůstal u jména Wilhelm-Helffeld, o němž zdůraznil, že zákonu neodporuje. Poukázal rovněž na to, že je pod jménem „Helffeld“ znám v celém kraji a také před úřady a zejména v zemských deskách je toto jméno zapsáno. Dovožoval proto, že v daném případě vlastně ani nejde o změnu jména ve smyslu dekretu dvorské kanceláře z roku 1826, „*nybřž toliko o to, aby mohl užívati svého pravého a správného jména bez přídomku vyznačujícího šlechtictví*“. Při této příležitosti upozornil na řadu dalších jmen bývalých šlechticů, kdy došlo ke zkombinování příjmení a predikátu (Dačický-Heslova, Herman-Otavský,

Kolovrat-Krakovský, Salm-Salm, Salm-Reifferscheid, Coudenhove-Kalergi, Bartoň-Dobenín, Thun-Hohenstein apod.)

Nepochybně zajímavá, byť do značné míry naivní, byla i námitka, že sám zákon č. 61/1918 Sb. není platný, neboť nebyl vydán ani Národním výborem, ani Národním shromážděním. Ta se opírala o skutečnost, že se v úvodu zákona neobjevilo návrh, které zpravidla stálo na začátku zákonných předpisů, totiž „*Na základě usnesení Národního shromáždění se nařizuje*“²² respektive před 14. listopadem 1918 „*Národní výbor československý nařizuje*“²³. Avšak podobně „neuvedené“ byly i recepční zákon, prozatímní ústava a četné další předpisy, ať již byly vydány Národním výborem, či Národním shromážděním.²⁴ Teprve ústavní listina z roku 1920 učinila z podobného uvození legální povinnost.²⁵ S tímto argumentem tak mohl stěžovatel jen stěží uspět. Tím spíše, že soud správně konstatoval, že dle § 102 Ústavní listiny mu nepřisluší zkoumat nic více, než zda byl zákon řádně vyhlášen, což v případě zákona č. 61/1918 Sb. nepochybně splněno bylo.

Nepochybně logický poukaz na to, že stěžovatelo v bratrovi bylo vyhověno při zcela totožné žádosti, která byla jemu samotnému zamítnuta, soud odmrštil s tím, že může „*zkoumati jenom zákonitost konkrétního naříkaného rozhodnutí; proto nemůže ... přihlížeti ani k jeho ekvitě nebo účelnosti, ani k tomu, jaký postup zachoval po případě úřad v jiných případech stran jiných osob*“. Jinými slovy, soud nebyl kompetentní přezkoumávat věcnou správnost napadeného rozhodnutí. Z hlediska zákonnosti v něm pak nebylo shledáno žádné pochybení.

Poslední část judikátu tvořilo jakési ratio decidendi, řešící otázku, co je tedy vlastně šlechtickým predikátem, tedy přídomkem naznačujícím šlechtictví. Soud zde zaujal stanovisko, že přídomek „*jest přípojek k jménu rodinnému, nikoliv výraz značící šlechtictví vůbec nebo stupeň jeho*“. V dané konkrétní situaci soud poukázal na to, že z nobilitační listiny z roku 1827 je jasně patrné, že stěžovatelův předek nesl rodinné jméno Wilhelm a byl mu propůjčen predikát „*von Helffeld*“. Proto je jméno „Helffeld“ nutno chápat nikoli jako jméno rodinné, ale jako přídomek vyznačující šlechtictví (a to i bez předložky „*von*“). V postupu žalovaného úřadu proto nebyla shledána žádná nezákonnost.²⁶

²¹ BOHUSLAV, J. V., JANOTA, O. (red.). *Sbírka nálezů nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních*. Ročník XI. Nálezy z roku 1929 (7663–8327). Praha: 1930, s. 712–714, č. 8003; ASPI ID: JUD16145CZ. Tento judikát je jako jediný ze zde zkoumaných jakožto dodnes aktuální zařazen do soupisového díla ONDRUŠ, R. *Vybraná rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních 1918–1948 a jejich využití v současné aplikační praxi*. Praha: 2001, s. 59–60. Stručně ho zmiňuje GÁBRIŠ, T. *Rytieri v republice*, s. 127–128.

²² Poprvé v zákoně č. 65/1918 Sb., dále pak č. 89–95/1918. Poněkud jiná dikce je použita na počátku zákona č. 63/1918 Sb. („*Zusnesení Národního shromáždění vydávají se ... tato nařízení*“).

²³ Viz zákony č. 1–6, 8, 9, 27, 32, 35, 36, 38/1918 Sb., dále pak též zákon č. 40/1918 Sb., kde je pouze „*Národní výbor nařizuje*“.

²⁴ Zákony č. 11, 37, 39, 49 (zde je pozoruhodné, že ačkoliv jde o zákon, konstatuje jeho § 8, že „*nařízení toto nabývá platnosti dnem svého vyhlášení*“), 76–78, 82/1918 Sb.

²⁵ § 49 odst. 2 Ústavní listiny Československé republiky.

²⁶ Není ovšem namístě vnímat toto rozhodnutí jako návodný judikát, zamítající „*spojit české příjmení a predikát ve dvojité příjmení*“, jak učinil TYL, T. Zákon č. 61/1918 Sb., s. 340.

5. Nález č. 9451/29 ze dne 25. června 1929²⁷

Meritum: Používání šlechtického rodinného jména
Stěžovatel: Ferdinand Zdeněk (kníže z) Lobkovic
Výsledek: Zrušení rozhodnutí pro vady řízení

Také další kauza se týkala otázky správného užívání jména šlechtického rodu. V tomto případě ne ledajakého – šlo o knížata z Lobkovic, v jejichž primogenituře se od roku 1786 dědil titul rodnického vévody.²⁸ Lobkovicové samozřejmě neměli šanci nadále avizovat své knížecí, respektive vévodské důstojenství, hlava rodu, Ferdinand Zdeněk Lobkowitz, se nicméně obrátil 10. června 1920 na zemskou správu politickou a požádal o uznání rodného jména „z Lobkowitz“, přičemž jazykovými a historickými argumenty dovozoval, že predikátová předložka „*neni tu znakem šlechtictví, nýbrž součástí rodného jména*“. Dožadoval se tedy, aby zemský úřad deklaratorně uznal, že uvádění rodného jména „z Lobkowitz“ není v rozporu s ustanoveními zákona č. 61/1918 Sb. a nedopadá na ně § 6 zákona č. 243/1920 Sb., takže příslušníci rodu jsou oprávněni ve stycích s úřady i širší veřejností tento tvar jména používat. Vedle toho se žadatel domáhal také opravy těch matričních zápisů, v nichž mělo rodové jméno jinou podobu.

Zemská správa politická bývalému vévodovi nevyhověla rozhodnutím z 8. srpna 1925. Lobkowitz podal dne 14. září odvolání, ale ministerstvo jeho žádost zamítlo ve svém rozhodnutí č. 65977/25 ze dne 21. října 1926, v němž se přidrželo výkladu, že předložka „z“ je označením šlechtictví. Proti tomuto rozhodnutí pak v další fázi směřovala Lobkowitzova stížnost.

Nejvyšší správní soud, možná poněkud překvapivě, zaujal k ustanovení § 1 odst. 2 zákona č. 61/1918 Sb. poněkud rezervovaný postoj a konstatoval, že má „*poněkud nejasné slovní znění*“. V každém případě ho ale podle soudu nebylo možné vykládat prvoplánovitě tak, že by šlechtickým rodinám zakazoval užívat jejich rodná jména. Výslovně byly zákonem zakázány přídomky a dodatky, avšak soud dospěl k názoru, že slůvko „z“ nelze subsumovat ani pod jeden z těchto pojmů. V tom se tedy

rozešel s postojem ministerstva coby žalovaného orgánu (a stejně tak i s právním názorem úřadu prvostupňového).

Především ale soud upozornil, že zatímco stěžovatel své opačné tvrzení „*opřel o podrobné vývody mluvnické a historické, které buď přímo doložil anebo o nichž doklady vhodným způsobem nabídl, omezil se žalovaný úřad v nařikávaném rozhodnutí na pouhé tvrzení opaku, aniž tvrzení svoje, že předložka ‚z‘ v tomto případě šlechtictví vyznačuje, jediným slovem zdůvodnil a aniž vůbec zaujal motivované stanovisko k průvodům stěžovatele provedeným nebo nabízeným*“. Jinými slovy, rozhodnutí správních úřadů se opíralo čistě o jejich subjektivní přesvědčení, aniž by bylo provedeno odpovídající dokazování a adekvátní vypořádání se s argumenty bývalého vévody. Byly to tedy ve finále důvody procesní, kvůli kterým soud vyhodnotil napadené rozhodnutí ministerstva jako nepřezkoumatelné a zrušil je.

6. Nález č. 9125/31 ze dne 23. ledna 1935²⁹

Meritum: Naznačování šlechtictví jako přestupek
Stěžovatel: Béla (v judikátu uváděn pod českým ekvivalentem Vojtěch) Dapsy (de Dapsa)
Výsledek: Odmítnutí stížnosti jako neopodstatněné

Předposlední případ, kterým se Nejvyšší správní soud zabýval v meziválečném období, se týkal způsobu, jakým je možno naplnit skutkovou podstatu přestupku dle § 6 bod 1 zákona č. 243/1920 Sb. Stěžovatelem byl v tomto případě příslušník starobylé uherské šlechtické rodiny, jejíž první doložený předek se připomíná v první polovině 17. století.³⁰

Celá kauza začala poněkud kuriózním způsobem – JUDr. Béla Dapsy přivedl v květnu roku 1930 odvodní komisi své koně, opatřené na levém boku vypáleným znakem v podobě šlechtické korunky. Velitel odvodní jednotky na to pobouřeně reagoval výrokem, že „*po 12ročnom trvaní republiky užívanie takéhoto znaku by malo byť zakázané, je to predsa škandál*“. Věc byla postoupena zemskému úřadu v Bratislavě, který stěžovateli uložil 3. prosince 1930 za úmyslné naznačování bývalého šlechtictví peněžité trest ve výši 1 000 Kč.

Stěžovatel namítal, že zákon stíhá pouze užívání šlechtického erbu, přičemž odznak vypálený na bocích koní není erbem jeho rodiny (kruh, z něhož vybíhá pět paprsků končících napodobením perly a uprostřed kruhu je písmeno D). V této souvislosti soud provedl jazykovou interpretaci příslušného zákonného ustanovení a dospěl k závěru, že stěžovateli nelze dát za pravdu. Skutková podstata přestupku dle § 6 bod 1 zákona č. 243/1920 Sb.

²⁷ BOHUSLAV, J. V., JANOTA, O. (red.). *Sbírka nálezů nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních*. Ročník XI. Nálezy z roku 1929 (7663–8327). Praha: 1930, s. 820–822, č. 8060; ASPI ID: JUD16148CZ. GÁBRIŠ, T. *Rytieri v republike*, s. 128, věnoval tomuto rozhodnutí jediný, krátký odstavec.

²⁸ Roudnici nad Labem povýšil na vévodství Josef II., aby Lobkovicům kompenzoval ztrátu dolnoslezského vévodství zaháňského, k jehož prodeji pruskému králi byli dotlačeni o rok dříve. Šlo nicméně o formální titul, který Roudnici nikterak neodlišoval od jiných aristokratických velkostatků (tím se „roudnické vévodství“ zcela diametrálně lišilo od vévodství frýdlantského, které v průběhu třicetileté války vybudoval generalissimus Albrecht z Valdštejna). Přehled rodových dějin a složité rodové genealogie potomků Mikuláše Chudého z Lobkovic je v publikaci MŽYKOVÁ, M., MAŠEK, P., KASÍK, S. *Lobkovicové. Dějiny a genealogie rodu*. České Budějovice: 2002.

²⁹ JANOTA, O. (red.). *Bohuslavova sbírka nálezů nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních*. Ročník XVII. Nálezy z roku 1935, č. 11 634–12 246. Praha: 1936, s. 175–177, č. 11692; ASPI ID: JUD16815CZ. Jen velmi stručně kauzu komentoval GÁBRIŠ, T. *Rytieri v republike*, s. 130–131.

³⁰ CSERGHEÖ, G. *Der Adel von Ungarn samt den Nebenländern der St. Stephans-Krone*, s. 124.

byla nastavena tak, že se ho dopustí ten, kdo „úmyslně a veřejně užívá šlechtických titulů, erbů, řádů, vyznamenání, jež byly zákonem zrušeny, nebo kdo takovým způsobem hledí naznačiti své bývalé šlechtictví“. Pokud by – jak dovozoval Dapsy – mohlo i naznačování bývalého šlechtictví probíhat pouze prostřednictvím zrušených titulů, erbů, řádů a vyznamenání, byla by vlastně druhá hypotéza normy nadbytečná, neboť stejné jednání by bylo možné dostatečně postihnout již podle hypotézy první. Slova „takovým způsobem“ musela být proto vztažena pouze na podmínky „úmyslně a veřejně“. Naopak, z podstaty věci mohlo být jako naznačování podle povahy okolností vnímáno cokoliv, ovšem právě s výjimkou jednání, postižitelných podle první části citované věty. Užívání šlechtické korunky podle názoru zemského úřadu i Nejvyššího správního soudu skutkovou podstatu naznačování rozhodně naplnilo, tím spíše, že šlechtickou korunkou v době monarchie „bývalá šlachta opatrovala svůj movitý majetek všade, kde nemohlo být užitě celého erbu“.

Stěžovatel, sám graduovaný právník, přišel vedle toho ještě s jedním pozoruhodným argumentem: koně přivedené k odvodu byly 5–6leté a označené byly v prvním roce věku, což mělo znamenat, že případný přestupek byl již tak jako tak promlčen, neboť od jeho spáchání uplynuly více než 4 roky. Také tuto námitku ale označil soud za bezdůvodnou, jelikož doba spáchání přestupku je dána nikoli označováním koní, nýbrž teprve jejich předvedením komisi. I když to v rozsudku explicitně nezaznělo, sluší se upozornit, že teprve posledně uvedeným aktem totiž byla naplněna podmínka veřejnosti postižovaného jednání.

7. Nález č. 13976/35 ze dne 29. dubna 1935³¹

Meritum: Neoprávněné používání šlechtických titulů

Stěžovatel: Karel Mischke

Výsledek: Zrušení přezkoumávaného rozhodnutí pro nezákonnost

Také poslední judikát je spojen s otázkou způsobu, jímž (ne)mohla být naplněna skutková podstata deliktu neoprávněného používání šlechtických titulů. Stěžovatelem byl v tomto případě občan neurozeného původu, Karel Mischke, kterému byla rozhodnutím okresního úřadu ve Snině 2. června 1932 uložena pokuta 200 Kč a v případě nedobytnosti jednodenní uzamčení. Důvodem byla skutečnost, že na tiskopisech používal zrušeného šlechtického titulu „hrabě“ – konkrétně mu bylo kladeno za vinu, že v dubnu 1932 úmyslně a veřejně užil šlechtického titulu svého zaměstnavatele na podání k okresnímu úřadu ve Snině, a to označením „*Graf von Tiele – Winkler'sche*

Gutsverwaltung“. Zemský úřad v Bratislavě jakožto orgán odvolací 12. prosince 1932 sankci potvrdil a pouze překvalifikoval právní odůvodnění – okresní úřad totiž uložil pokutu dle § 1 zákona č. 61/1918 Sb., avšak ten žádnou skutkovou podstatu přestupku neobsahoval a jako podklad pro uložení sankce byl proto v potvrzovacím aktu nově užit § 6 zákona č. 243/1920 Sb.

Stěžovatel ovšem ve svém podání Nejvyššímu správnímu soudu namítal, že šlechtickým titulem neoznačoval sebe, nýbrž svého zaměstnavatele, „což však skutkovou podstatu přestupku bodu 1 § 6 cit. zák. ustanovení nezačleňuje“. Také v tomto případě se tak musel soud podrobněji zabývat interpretací ustanovení soustředěných v citovaném paragrafu. Výsledkem bylo, že se přiklonil na stranu stěžovatele, a to hned z několika důvodů. Za prvé ho provedená jazyková interpretace dovedla k závěru, že subjektem přestupku podle bodu 1 může být pouze bývalý šlechtic, užívající svého titulu, erbu, řádu či vyznamenání, popřípadě sám naznačující své šlechtictví. K tomu dodal, že „kdyby byl zákonodárce chtěl postihnouti trestem i toho, kdo úmyslně a veřejně označuje zrušeným šlechtickým titulem osobu třetí, byl by to výslovně vyjádřil“.

Tato část enuciátu se ovšem jeví jako dosti sporná, neboť vztažné zájmeno „své“ se objevuje pouze v druhé alternativní hypotéze, tedy u naznačování šlechtictví. Přenášet ji i na užívání šlechtických atributů představuje dosti libovolný výklad, do jisté míry navíc nesouladný s judikátem předchozím, zdůrazňujícím samostatný charakter obou hypotéz. Mnohem přesvědčivější byl argument systematický, totiž že kdyby titulování třetích osob bylo postižitelné samo o sobě, zcela by ztratil smysl bod 3 předmětného paragrafu, podle něž měl být trestán „kdo v tisku někomu dává zákonem zrušený titul šlechtický“ (ten by totiž byl bez dalšího stejnou sazbou postižitelný již dle bodu 1). Konečně se soud uchýlil i k historické výkladové metodě, když připomněl zprávu ústavního výboru Národního shromáždění (sněmovní tisk č. 2795/1920), který při projednávání zákona č. 243/1920 Sb. upozorňoval na nutnost doplnění sankčních ustanovení k imperfektnímu zákonu č. 61/1918 Sb., neboť „bývalá šlechta užívá svých šlechtických titulů dále, jakoby žádného zákona nebylo“, což podkopává vážnost zákona.³²

Vzhledem k tomu, že se soud všemi použitými cestami dobral závěru, že přestupek dle § 6 bodu 1 zákona č. 243/1920 Sb. nemůže spáchat třetí osoba, tedy jde o delikt se speciálním subjektem, dal stěžovateli za pravdu a rozhodnutí zemského úřadu zrušil pro nezákonnost.

Vyhodnocení

Jak je z výše provedeného přehledu patrné, je judikatura Nejvyššího správního soudu k zákonu č. 61/1918 Sb., respektive k přestupkům užívání šlechtických jmen a titulů, naznačování šlechtictví a jiným podobným deliktům,

³¹ JANOTA, O. (red.). *Bohuslavova sbírka nálezů nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních*. Ročník XVII. Nálezy z roku 1935, č. 11 634–12 246. Praha: 1936, s. 686–688, č. 11879; ASPI ID: JUD16956CZ. Poměrně obsáhlou část nálezu použil ve své práci GÁBRIŠ, T. *Rytieri v republice*, s. 131–132.

³² http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/T2795_00.htm [cit. 2019-05-20].

zavedeným navazující legislativou (primárně pak zákonem č. 243/1920 Sb.), relativně nečetná a obsahově poměrně pestrá.

Ze sedmi rozsudků, jejichž opisy jsou dochované v příslušné části fondu Nejvyšší správní soud Praha a jež byly publikovány jak v tzv. Bohuslavově sbírce, tak v právním systému ASPI, se shora uvedených deliktů týkají v plné míře toliko tři. V jednom případě šlo o užívání predikátové předložky „von“, v dalším o naznačování šlechtictví prostřednictvím symbolu šlechtické korunky, v posledním z uvedené trojice pak šlo o uvádění hraběcího titulu v názvu orgánu hospodářské správy soukromého majetku. Nejvyšší správní soud se v těchto případech musel vypořádat s některými interpretačními nejasnostmi – konkrétně šlo o vymezení subjektu, který může být pachatelem jednotlivých deliktů, upřesnění zákonem požadované podmínky „veřejnosti“ protiprávního jednání a v neposlední řadě také řešení otázky, jaké způsoby naznačování bývalého šlechtictví jsou právně postižitelné.

Formálně se naznačování šlechtictví týkaly i další dva procesy, v nichž se na správní soud obrátili příslušníci rytířského rodu Wilhelmů z Helffeldu, usazení na Chebsku. Ve skutečnosti v nich šlo ale v první řadě o to, jak mají vypadat „občanská“ jména bývalých šlechticů, kteří před rokem 1918 užívali složeného jmenného tvaru, sestávajícího (kromě titulu specifikujícího stupeň šlechtictví) z příjmení a predikátu. Snahou úřadů, již dal za pravdu i soud, bylo upřednostnit příjmení před predikátem, v jehož případném užívání bylo spatřováno právě nepřímé avizování urozeného původu. Je ale třeba jedním dechem dodat, že v případě některých jiných rodů to kupodivu nevadilo, ba dokonce i jednomu z členů inkriminované šlechtické rodiny bylo užívání jména „Wilhelm-Helffeld“ úředně povoleno, zřejmě relativně nedlouho po převratu. To jasně dokumentuje, že i státní správa musela v těchto záležitostech postupně hledat jednotný trend, jehož by se úřady měly držet, a že různý přístup ve srovnatelných kauzách nebyl v žádném případě vyloučen.

Na první pohled se může dosti překvapivou zdát skutečnost, že si v soudním řízení obhájil vysloveně šlechtické jméno bývalý roudnický vévoda Ferdinand Zdeněk z Lobkovic (Lobkowitz). Je pravda, že jeho úspěch byl determinován zejména procesními pochybeními státních orgánů, které své stanovisko považovaly za natolik jasné a jednoznačně správné, že se víceméně neobtěžovaly s jeho náležitým vyargumentováním, a soudu nezbylo než s přihlédnutím k precizním vývodům stěžovatele vyhodnotit napadené rozhodnutí jako nepřezkoumatelné. Na druhou stranu ale nelze přehlédnout explicitně formulovaný názor soudu, že předložka „z“ není zákonem č. 61/1918 Sb. jednoznačně zakázána, neboť se nejedná ani o přídomek (predikát), ani o dodatek ke jménu, který by avizoval šlechtictví nositele. Šlo o závěr mimořádně

sporný, zvláště ve světle skutečnosti, že stát jinak striktně vystupoval proti chápání německého „von“ či českého „z“ jako přijatelné součásti jména fyzické osoby.

Chronologicky první rozhodnutí, které se vztahovalo k zákonu o zrušení šlechtictví, bylo pak ze zcela jiného soudku a zaměřovalo se na otázku, nakolik jsou československé orgány povinny řešit svou povahou šlechtickou agendu, která dříve náležela do kompetence úřadů vídeňských.

Pokud jde o výsledek řízení o sedmi podaných stížnostech, které Nejvyšší správní soud v období První republiky řešil, nutno zdůraznit, že v celkovém součtu byli o něco úspěšnější stěžovatelé. Ve třech případech byl napadený správní akt zrušen pro nezákonnost, k tomu je třeba přičíst avizovanou kauzu knížete z Lobkovic, v jehož případě došlo rovněž ke zrušení ministerského rozhodnutí, tentokrát ovšem s jiným odůvodněním (pro nepřezkoumatelnost). Naopak se svými stížnostmi neuspěli dva bratři Wilhelmové a později, v polovině třicátých let 20. století, ani Béla Dapsy, u něhož byl provokativní charakter pokutovaného jednání zjevně nasnadě.

V zásadě se dá říci, že judikatura Nejvyššího správního soudu příliš mnoho sporných aspektů zrušení šlechtictví nevyřešila. Požadoval-li zákon pro naplnění skutkové podstaty přestupku, aby bylo šlechtického jména užíváno veřejně, bylo vcelku jasné, že na uzavřené dopisy adresované konkrétním osobám se ustanovení nevztahovalo. Stejně tak bylo poměrně očividné, že podle jazykového nastavení příslušného ustanovení zákona č. 243/1920 Sb. nebylo možné postihovat dávání šlechtického titulu jiným osobám (nedělo-li se tak v tisku). Poněkud větší význam mohlo mít posouzení případu dr. Bély Dapsyho, jehož prostřednictvím soud nabízel jistá vodítka k výkladu pojmu „naznačování šlechtictví“, a také nálezy týkající se správného „zjednodušování“ šlechtických jmen na občanská. Ani zde ale soud zdaleka nepokryl všechny do úvahy připadající nejasnosti, navíc u posledně uvedených judikátů šlo více o otázky stálosti jména a příjmení podle dekretu dvorské kanceláře z roku 1826 než o aplikaci zákona o zrušení šlechtictví.

Z uvedeného je patrné, že zkoumaná rozhodnutí (stejně jako sám předložený text) nejsou ničím více než pověstnou špičkou ledovce – k tomu, aby bylo možno praktickou realizaci zákona č. 61/1918 Sb. a na něj navazujících sankčních ustanovení poznat skutečně důkladně, bude nutno vrhnout se na hledání oněch výše zmíněných „jehel v kupce sena“. Teprve pokud se podaří mravenčí prací identifikovat „šlechtické“ kauzy v rozhodovací praxi okresních soudů, ale též okresních a zemských politických správ a ministerstva vnitra, na Slovensku pak příslušných orgánů správních, bude možno formulovat obsáhlejší a argumentačně dostatečně podepřené závěry a zvážit zpracování celé problematiky monografickou formou.